

Még egyszer a kezdőbetűkről és a tulajdonnevekről (2. rész)

Dr. Ludányi Zsófia

Eszterházy Károly Egyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék, Eger

MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest

Cikkünkben – az Amega áprilisi számában megjelent írás folytatásaként – a tulajdonnévszerű alakulatok írásmódjával foglalkozunk. Előzőleg a különféle dokumentumok, nyilatkozatok helyesírási kérdéseit jártuk körbe, mint például: *Szociális Jogok Európai Pillére, Helsinki Deklaráció* (adatolt írásmód); *szociális jogok európai pillére, helsinki deklaráció* (javasolt írásmód a mindennapi – nem hivatalos – írásgyakorlatban, esetleg a címszerűséget hangsúlyozva *Helsinki deklaráció* mint a dokumentum címe).

Ezeknek az alakulatoknak a normatív írásmódjára volt kíváncsi a levélíró, egy orvosi szaklap szerkesztője, aki azt a kérdést tette fel az MTA Nyelvtudományi Intézet közönségszolgálatának, valóban indokolt-e csupa nagy kezdőbetűvel írni a több szóból álló elméletek, modellek, tervek, illetve tesztek, skálák, továbbá nagyszabású vizsgálatok, felmérések angolból fordított nevét. Példák adatolt írásmóddal: *Alapvető Pszichológiai Szükségletek Elmélete, Semmelweis Terv, Vizuális Analóg Skála, Mentális Betegségek Diagnosztikai és Statisztikai Kézikönyve, Disszimulációs Index, Apgar Skála, Tematikus Appercepció Teszt, Guilford-féle Szokatlan Használat Teszt, Európai Lakossági Egészségfelmérés; Országos Táplálkozás és Tápláltsági Állapot Vizsgálat.*

A levélíró kérdése arra vonatkozott, hogy az akadémiai helyesírási szabályzat által felsorolt tulajdonnévtípusok közül minnek tekinthetők ezek: intézményneveknek vagy címeknek; vagy talán nem is tulajdonnevekről van szó?

Az írásmód bizonytalansága is jelzi azt, hogy nem egyértelmű ezeknek az alakulatoknak a besorolása: tulajdonnévszerűek, mert ezek a

többszavas kifejezések szerkezetükben és jelentésükben önálló egységet alkotnak, a mondatban mindig a főnévi mondatrész szerepét töltik be. Jelentésanilag pedig általában jellemző a tulajdonnevekre, hogy mindig konkrét vonatkozásuk van, egyedivé tesznek és azonosítanak. E sajátosságokból ered az írásgyakorlat azon törekvése, hogy a tulajdonnevet az íráskép kiemelje, ennek módja az állandó nagy kezdőbetű (Laczkó–Mártonfi 2004: 150).

Az akadémiai helyesírási szabályzat (AkH.¹²) a 152. pontjában az alábbi tulajdonnévtípusokat sorolja fel: a személyneveket, az állatneveket, a tárgyneveket, a földrajzi neveket, a csillagászati elnevezéseket, az intézményneveket, a márka- és fajtaneveket, a címeket, valamint a kiténtetéseket és díjak nevét. Ezt követően az egyes tulajdonnévtípusok írásszabályait ismerteti. Nézzük meg a levélíró által felsorolt példákat, be tudjuk-e azokat sorolni valamelyik kategóriába.

1. Címek

A levélíró által felsorolt kérdéses alakulatok között akad néhány (meglehetősen kevés ilyen van), amelyet egyértelműen be tudunk sorolni a szabályzat által ismert tulajdonnévtípusokba. Ilyenek például a kézikönyvek, amelyek esetében egyértelműen a címek írásszabályait kell alkalmazni. Az adatolt írásmódú *Mentális Betegségek Diagnosztikai és Statisztikai Kézikönyve* a helyesírási szabályoknak megfelelően: *Mentális betegségek diagnosztikai és statisztikai kézikönyve*, mivel könyvcímről, vagyis úgynevezett egyedi címről van szó. Az AkH.¹² 198. pontja szerint: „Az egyedi címeket, tehát a költői művek, könyvek, értekezések, cikkek, képek, szobrok,

zeneművek, műsorszámok stb. címét nagy kezdőbetűvel írjuk. A többemű címekben csak az első szót és a tulajdonnevet kezdjük nagybetűvel [...]”. A címekről részletesen az Amega 2016. júniusi számában írtunk.

2. Intézménynevek

A felsorolt példák közül az adatolt írásmódú *Európai Lakossági Egészségfelmérés; Országos Táplálkozás és Tápláltsági Állapot Vizsgálat* alakulatoknál merülhet fel az intézménynévi írásmód kérdése, valamint a korábban nem említett *Globális Iskolai Egészség Kezdeményezés* – vagyis a különféle egészségügyi felmérések, gyógyszervizsgálatok, kezdeményezések stb. esetén.

Az intézménynevek írásmódjával a szabályzat 186–192. pontja foglalkozik. A 186. pont megállapítja az intézménynevekről, hogy azok (néhány kivételtől eltekintve) általában több szóból állnak, melyeknek összetartozását, az ún. névterjedelmet (vagyis a név kezdetét és végét) az alkotóelemek nagy kezdőbetűs írása jelzi. A helyzet azonban nem ilyen egyszerű, a főszabályon kívül még egyéb, kiegészítő szabályokra is szükség van „az intézménynevek körében élő nyelvhasználati ingadozások miatt” – ahogy a szabályzat írja.

A példákban szereplő felmérések, vizsgálatok esetében tehát valóban van némi intézményi jelleg, de mégsem olyan „tipikus” intézménynevekről van szó, mint például a „hivatalok, társadalmi szervezetek, intézmények, tudományos intézetek, alapítványok, pártok, szövetkezetek, vállalatok” (187. pont) esetében. A szabályzat 191. pontja vonatkozik a kérdéses alakulatokra, amely a rendezvények, rendezvénysorozatok, társadalmi és politikai mozgalmak, programok írásmódjáról rendelkezik. Az ilyeneket – mint írja – „ajánlatos kis kezdőbetűvel írni”. A szabályzat néhány példája: *termoanalitikai tudományos ülészak, erdészeti és faipari tudományos*

napok, fásítási hónap. Vagyis e szerint: *európai lakossági egészségfelmérés; országos táplálkozás- és tápláltsági állapot-vizsgálat* – ez utóbbiban a különírás-egybeírás vonatkozó szabályait is alkalmazni kell –, továbbá a „*globális iskolai egészség kezdeményezés*” javasolható a *Globális Iskolai Egészség Kezdeményezés* helyett. Ez utóbbi esetben – mint a levélíró beszámolt róla – a jelöltebb *globális kezdeményezés az iskolai egészségért* lett végül a végső forma.

A kisbetűs írásmód az írásgyakorlatban kevésbé érvényesül, ezért a 191. pont végén megjegyzi a szabályzat: „De intézménynévként a nagy kezdőbetűs írás is elfogadható, például: *Budapesti Nemzetközi Vásár, Szegedi Szabadtéri Játékok*.” Ezzel azonban az a gond – mint ahogy az Osiris Helyesírás is megjegyzi –, hogy nem nyelvi háttértudás szükséges annak az eldöntéséhez, hogy az adott rendezvény (esetünkben: kezdeményezés, vizsgálat, felmérés) intézményi keretek között működik-e vagy sem (Laczkó–Mártonfi 2004: 221). Ha olyan rendezvényről van szó, amelyet évente megrendeznek, s amely akár országos méretű is lehet, úgy elfogadható a csupa nagybetűs, esetleg alternatívaként az első szó nagy kezdőbetűvel írása, így tehát: *Európai lakossági egészségfelmérés; Országos táplálkozás- és tápláltsági állapot-vizsgálat, továbbá Globális kezdeményezés az iskolai egészségért*. Ez a címszerű írásmód különösen indokolt kiemelt helyzetben, meghívókon, feliratokon – ahogy az említett helyesírási kézikönyv tanácsolja.

Cikksorozatunk folytatásában a különféle eleméletek, skálák, tesztek írásmódjával foglalkozunk. ■

Irodalom

1. AkH. = A magyar helyesírási szabályai 2015. Tizenkettedik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
2. Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. Helyesírás. Osiris Kiadó. Budapest.